

Reflexones sol dominiu llingüísticu ástur¹

X. LL. GARCÍA ARIAS & A. GONZÁLEZ RIAÑO

La delegación asturiana quixera, nel nome de l'Academia de la Llingua Asturiana, facer llegar a tolos inxertos nestes xornaes d'estudiu so los enclaves llingüísticos, la so satisfacción pola posibilidá de falar a lo llargo d'unos díes d'aspeutos que cinquen a los nuegos idiomas hestóricos. Per otru llau pa nós ye prestoso y afalagador, al empar, amestanos colos nuegos amigos mirandeses como correspuende a les bones rellaciones que xuncen a los que mos inxerimos dientro d'un mesmu dominiu llingüísticu.

Ye verdá que'l tema nel que se centren estos trabayos, los enclaves llingüísticos, nun ye lo que mos cinca más fundamente darréu que dende Miranda a Asturias anque arreblagando ente dos estaos (l'español y el portugués) y ente dos comunidaes autónomes dixebraes (Asturias y Castiya-Lleón), los naturales falamos la llingua propia del territoriu dende siempre, de magar Roma impunxo'l llatín que foi faciéndose'l nuesu romance ensin frayadura nel tiempu. Hai un continuum llingüísticu dende Asturias a Miranda nes tierres que primero foron de pertenecía ástur (dende'l mar fasta'l Douro) y llueu reinu astur-lleonés. Nun nos sentimos, entós, nin minoría nin enclave nel propiu país, na propia y vieya tierra de los ástures anque la política xebrare los nuegos llazos, les nueves alministraciones y, mesmamente, les conciencies. Pero percima de les dife-

¹ Intervención nel v *Simposiu Internacional de Llingües Europees y Llexislaciones* celebráu en Miranda do Douro del 25 al 27 d'abril del 2002 y entamáu pol programa européu Mercator, L Anstituto de Lhéngua Mirandesa y L Associaçon de Llégua Mirandesa.

rencies polítiques y alministratives que mos destremen siempre sabremos afayar, como yá dixéremos dacuando, que l'*asturidá* de toos, un conceutu cultural y antropolóxicu, nun va esfronase enxamás coles llibres decisiones polítiques de la nuesa xente.

LA LINGUA N'ASTURIES

De toes maneres xusto ye reconocer que la hestoria llingüística del dominiu ástur ufierta abondes resqueiebres y que pa nós, asturianos, foi obligao entamala de mano cola recuperación del idioma nel Principáu d'Asturies. Quiciabes la hestoria sía conocida a esgaya de magar apaeciere'l primer informe de 1981² fasta los dos caberos qu'apocayá vieron la lluz en 1999³ y en 2001⁴. Ente medies y nel mesmu sen informativu, foron asoleyándose artículos, como los empobinaos al XIII Conceyu Internacional de Llingües y Cultures Amenazaes (Uviéu 1987), y los tres documentaos trabayos, obra de los miembros de l'Academia de la Llingua, apaecíos colos títulos d'*Informe so la Llingua Asturiana /Rapport sur la Langue Asturienne* (Uviéu 1987), *La Llingua Asturiana /La Langue Asturienne/La Lengua Asturiana* (Uviéu 1995), *Informe sobre la Llingua Asturiana* (Uviéu 2002).

Quien naguare por averase a los aspectos téunicos d'esti idioma asina como a los problemes, llogros y allugamientu social del mesmu, tenía al algame una bibliografía afayadiza. Arrenunciamos a glosalo porque, de xuru, perconozse ente los presentes. De toes maneres quiciabes sía amañoso referise por alzo a los finxos llograos a lo llargo los venti años que s'axusten a la dómina en que l'Academia de la Llingua desendolcó la so xera. Al nuesu pescanciar nun puen ser más granibles los resultaos darréu que suponen:

1. Llogru de la normativización del idioma gracies al asoleyamientu de cuatro obres fonderes que como verdaderos pegollos del idioma garanticen la so escritura y el so emplegu na vida ciudadana moderna:

² GARCÍA ARIAS, X. LL. (1981): "Informe sobre la lengua asturiana" en *Las lenguas nacionales en el ámbito de la Administración*. Valencia, Diputació: 179-188.

³ CANO GONZÁLEZ, A.M. (1999): "Normalización e normativización do asturiano hoxe" n' *Estudios de Sociolingüística Románica*. Santiago de Compostela, Universidade: 107-132. [FERNÁNDEZ REY, F. & SANTAMARINA, A. (coord.).]

⁴ GARCÍA ARIAS, X. LL. (2001): "La llingua asturiana: presente y perspectivas", informe presentáu na Universidá Rovira i Virgili (Tarragona) en 2001 (en prensa) aunque yá vio la lluz en Rusia na revista *Vestnik* 1-2 (2001): 74-83. Universidá estatal Llingüística de Piatigorsk.

a) *Normes Ortográfiques* (1981, 1ª; 2000, 5ª).

b) *Gramática de la Llingua Asturiana* (1998, 1ª; 2001, 3ª).

c) *Diccionariu de la Llingua Asturiana* (2000).

d) *Nomes de conceyos, parroquies, pueblos y llugares del Principáu d'Asturies* (2000).

2. Recuperación d'un ampliu corpus de lliteratura que va dende testos medievales fasta obres modernes y contemporánees lo que, ensin dulda, afita un cultivu continuáu y ensin sedadures del idioma d'Asturies.

3. Renacencia o resurdimientu d'una lliteratura actual acordies coles esixencies y gustos del momentu y que yá entama a conocese fuera de les llendes astures.

4. Escolarización del asturianu na Enseñanza Primaria y Secundaria. Especialización de Filoloxía Asturiana pa los docentes na Escuela de Formación del Profesoráu y na Facultá de Filoloxía de la Universidá d'Uviéu.

5. Afondamientu de los estudios filolóxicos, pedagóxicos, antropolóxicos y socio-lingüísticos gracias a iniciatives que van dende xornaes, congresos o alcuentros fasta publicaciones de revistes y trabayos d'investigación.

6. Presencia moderada del idioma nos medios de comunicación (TV, radios, prensa escrita y fasta la edición d'un selmanariu dafechu n'asturianu).

7. Torna de los testos llitúrxicos y bíblicos.

Too ello calistró fundamente pente la xente siendo asina que los trabayos sociolingüísticos serios fechos fasta güei dan anuncia d'una perbona acoyida social de la llingua hestórica, ensin traumes nin aplagorios.

EL PROCESU ALMINISTRATIVU

De xuru que nello tuvo fonda importancia tamién el procesu alministrativu que foi enanchando la llegalidá abierta cola Constitución española de 1978⁵ qu'afitaba, nel so artículu 3, la reconocencia del castellán como llingua del Estáu xunto a otres llingües

⁵ BOE 29/12/1978.

(non citaes) que deberíen oficializar los estatutos de les comunidaes autónomes. Los finxos alministrativos de más fondu interés pal futuru de la llingua tenésmoslos en:

a) Reconocencia del bable (o llingua asturiana) nel artículu 4 del *Estatutu d'Autonomía p'Asturies*, llei orgánica del ordenamientu xurídicu español, en 1981⁶ y na so cabera reforma de 1999⁷.

b) Llei d'usu y promoción del bable/asturianu de la Xunta Xeneral del Principáu d'Asturies de 23 de marzu de 1998⁸.

Con estos llogros la sociedá asturiana ve reconocida la esistencia de la so llingua y, aunque nun dispón de tolos mecanismos esixibles pa un bon funcionamientu, dispón d'erbíes fundamentales pa seguir algamando les metes cimeres necesaries. Polo qu'a l'Academia de la Llingua se refier, como motor del llogru llingüísticu, la llegalidá tamién enconta perdafechu'l so facer como amuesa:

1. La reconocencia del so llabor normativu per decretu 33/1980 de 15 d'avientu⁹ y reforma del 12/4/1995¹⁰.

2. El so venceyamientu a la llei d'academies del Principáu d'Asturies de 1997 del 18 d'avientu¹¹.

Afitándonos nos llogros téunicos, na normativización del idioma, nos pasos daos nel so estudiu, nos avances algamaos na consideración social y encontándonos na llegalidá que curtiamente venimos de citar, síguese que'l procesu recuperador de la llingua asturiana va seguir alantre llogrando los calces qu'entá faen falta y que, en tou casu, empuñen al cumal de la consideranza como llingua cooficial nel Principáu d'Asturies.

Si nos dexen facer una reflexón personal tendría que se dicir que tou esti procesu recuperador fíxose nun momentu perbaxu, permurniu y perdifícil de la hestoria d'Asturies cuando desanicieron la vida tradicional del país agrícola y ganaderu y, al empar,

⁶ BOE 11/1/1982.

⁷ BOE 8/1/1999.

⁸ BOPA 28/3/1998.

⁹ BOCRA 16/7/1981

¹⁰ BOPA 14/6/1995.

¹¹ BOPA 13/12/1997.

cuando afondando la crisis y los problemas de la sustitución de la vieya industria de lo que foi una gran potencia económica, talmente daben a entender que nun había camín pal futuru. Magar ello llogramos salir alantre col idioma y vamos seguir na mesma llinia. Una llástima que dacuando nun sintiéramos la solidaridá de dellos de los más ardisosos defensores d'otres llingües que nel so momentu allugáronse a la escontra del procesu asturianu nel parllamentu español o nun foron a entendelu o, mesmamente, fasta cuestionaron la presencia de la llingua del pueblu asturianu en muérganos de calter internacional. Pero esa ye otra hestoria que taríamos por escaecer si ye que la racionalidá enancha les vías que los intereses torgaos trancaben.

EL DOMINIU LLINGÜÍSTICU ASTUR

Como pa naide ta tapeció, dende'l Principáu d'Asturies siempre tuvimos nidio que'l nuesu ye un idioma inxertu nun dominiu más ampliu. Les observaciones de Leite de Vasconcelos y, sobre too, de Menéndez Pidal nun s'escaecieron enxamás. Pero, como se dixo, de mano yera prioritario atender a lo inmediato pa llueu dir viendo lo que más al sur del nuesu cordal se xeneraba. Nesi sen ha entendese la bona disposición que siempre asoleyamos d'un llau prestando fonda atención al mirandés en *Lletres Asturianas*, boletín oficial de l'Academia¹², d'otru viniendo a Miranda yá nos tiempos en que Júlio Meirinhos yera'l presidente de la so Câmara Municipal, siguiéndose darréu con otres iniciatives de xuntura como'l so simbólicu y solemene nomamientu como miembru d'honor de l'Academia de la Llingua Asturiana (1999) o cola collaboración nel coloqui internacional d'estudios mirandeses que daquella se fexo na universidá de Porto¹³. Fomos los asturianos tamién los primeros en felicitar a l'Assembleia da República pola reconocencia del mirandés como llingua oficial y asina quiximos asoleyalo nun visita, en setiembre del 99, al so presidente y a otres autoridaes portuguesas. Sintióse l'Academia de la Llingua percontenta cola presencia d'una bona representación de docentes mirandeses nos cursos de branu entamaos n'Asturies y siempre fexemos alendar los meyores enfotos a los que dende equí, como dende Lleón, guetaron la

¹² N'efectu, la so llectura fai ver mui a les clares l'atención prestada a la fala y lliteratura mirandeses y d'otres fasteres non asturianas del dominiu llingüísticu, como niciu d'un esmolimientu continuu.

¹³ GARCÍA ARIAS, X. LL. (2000): "El mirandés nel conxuntu del dominiu llingüísticu ástur". *Estudos mirandeses: balanço e orientações. Homenagem a António Maria Mourinho. (Actas do Colóquio internacional: Porto, 26 e 27 de Março de 1999)*. Porto, Granito Editores e Livreiros: 69-76. Asoláyase tamién nesti mesmu número de *Lletres Asturianas*.

nuesa collaboración.

Abúltanos na Academia de la Llingua que nun ha escaecese'l vieyu venceyamientu que mos xunce y, dientro de la llibertá que mos empobina, pescanciamos que nun debe enxamás frayase la perspeutiva de pertenecer al mesmu tueru idiomáticu. Por eso nós ufiertamos el nuesu sofitu desinteresáu cuando s'iguaron les normes ortográfiques del mirandés, aunque nun cuayaren les nuses ideas. Nós siguiremos collaborando si dende equí o dende Lleón o dende Zamora daqué se mos suxer. Abúltanos que caún de nós conoz meyor que naide les imposiciones qu'arrodien a caúna de les nuses comunidaes d'u se deduz que, a vegaes, l'aparente meyor solución téunica pue esfronase abondo coles esixencies de la realidá sociolóxica inmediata. Poro, l'Academia de la Llingua en nome de la que fala esta delegación asturiana, encamentaría a mirandeses, zamoranos y lleoneses que faigan un esfuerzu, a vegaes con gran puxu, por dir a soluciones converxentes porque iniciatives que lleven al aisllamientu a la llarga nun favorecen a naide y menos a un dominiu llingüísticu con tantos y tan foscas problemes pa caltenese na so integridá¹⁴.

N'Asturies, nun ha negase, hai quien camienta que ye meyor seguir alantre con una política llingüística propia, al marxe de Lleón, Zamora y Miranda porque, dicen, sedría enforma menos enguedeyáu l'afitamientu del nuesu idioma al plantegar menos problemes sociales y políticos. Otros, en sen contrariu, pescanciamos que ye meyor, selemente, nun escaecer que sedría aconsejable apostar por un futuru en xuntura y con más posibilidaes si llogramos encadarmar les fuerces de toos. Nesa disyuntiva aballamos y nesi sen venimos a pidivos reflexón. Nós tamos nun aliendu fondu por una llingua moderna con toles consecuencies. Nin-y damos puxu por razones estétiques (aunque pa nós sía la llingua más guapa del mundu), nin folklóriques (porque nun tenemos el complexu del bon salvaxe pa la contemplación del turista), nin polítiques (porque nun tenemos votos que ganar nunes eleiciones a les que nun mos presentamos). Tamos, eso sí, por torna-y la voz al nuesu pueblu. Nesi enfotu prestaríanos contar con xente que, como vós, tamién s'asitien en vieyes tierras hermanes.

¹⁴ Nel sen unitariu del dominiu plantegamos la ponencia del *Congresu de Toponimia Catalana* (18-19-20 de abril de 2001. Valencia): GARCÍA ARIAS, X. LL. "Toponimia de los límites del dominio astur". [En prensa; apaecerá nes Actes del congresu esti mesmu añu 2002].